

Э.А. Мусаева¹, Ж.С. Аубакирова²

¹6D020300- Тарих мамандығының 2 курс докторанты,
С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан Мемлекеттік Университеті,
Қазақстан., Өскемен қ., elvira.musaeva.75@mail.ru

²С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан Мемлекеттік Университетінің доценті т.ғ.к.,
Қазақстан., Өскемен қ., zhanna_aubakirova707@inbox.ru

ҚАЗАҚСТАННЫҢ 1991-2018 ЖЖ. АРАЛЫҒЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ӨЗГЕРІСТЕР ТУРАЛЫ

Аңдатпа

Мақалада авторлар 1991-2018 жылдар аралығындағы тәуелсіз Қазақстанның білім беру жүйесінде қабылданған бағдарламалар мен реформалар жайлы сөз қозғайды. Қазақстан Республикасының 27 жыл аралығындағы оқу жүйесінде кездескен қиындықтар мен оны шешу жолдары, жаңа бастамалар желісі мен тың идеялар қарастырылады.

Қазақстан Республикасындағы білім беру саласында қабылданған заңнамалық актілер бойынша орындалу реттілігін қарастыра отырып, авторлар атаулы заңдардың мезгілінен бұрын орындалуы, оңтайлы және шешімін таба алмаған тұстарында ашып көрсетуге талпыныс жасайды. 1991-1996 жылдар аралығында білімнің 4 принциптік деңгейі яғни, мектеп жасына дейінгі оқу мен тәрбие, орта білім, жоғары білім және жоғары оқу орнынан кейінгі білім қиын қыстауда қалғанын статистикалық мәлімет-терге сүйене отырып зерттеуге тырысады. Болон жүйесіне Қазақстан Республикасының қосылуы, бакалавриат-магистратура-докторантура жүйесінің аймақтық жоғары оқу орындарына енуі, сонымен қоса, білім беру жүйесін әлемдік стандартқа сай көшіру мен қазіргі кезде шешімін таба алмай отырған үрдістегі мәселелер тізбегі көрініс алады.

Кілт сөздер: тәуелсіздік, білім беру жүйесі, реформа, заң, стратегия, аймақ

Мусаева Э.А.¹, Аубакирова Ж.С.²

¹Докторант 2 курса специальности 6D020300 - История,
Восточно-Казахстанский государственный университет имени С.Аманжолова,
Казахстан, г. Усть-Каменогорск, elvira.musaeva.75@mail.ru

²К.и.н., доцент Восточно-Казахстанского государственного университета им.
С.Аманжолова. Казахстан. Г. Усть-Каменогорск, zhanna_aubakirova707@inbox.ru

ОБ ИЗМЕНЕНИЯХ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ КАЗАХСТАНА 1991-2018 ГГ.

Аннотация

В статье авторы рассматривают программы и реформы, принятые в системе образования независимого Казахстана с 1991 по 2018 годы. В работе рассматриваются проблемы, существующие в системе образования Республики Казахстан на протяжении 27 лет, а также пути их решения, новые идеи и инициативы. Кроме того, в статье отражается переход системы образования в соответствие международным стандартам и даётся перечень проблем, которые в настоящее время не могут быть решены.

Рассматривая особенности исполнения законодательных актов, принятых в сфере образования в Республике Казахстан, авторы стремятся раскрыть условия несвоевременного

исполнения, оптимального и неспособного решения названных законов. Авторы стремятся исследовать 4 принципиальных уровня образования в период с 1991 по 1996 годы, исходя из статистических данных о том, что дошкольное обучение и воспитание, среднее образование, высшее образование и послевузовское образование остаются проблематичными. В Балонской системе отражается присоединение Республики Казахстан, вхождение системы бакалавриата-магистратуры-докторантуры в региональные высшие учебные заведения, а также переход системы образования в соответствие с мировыми стандартами и перечень проблем, которые в настоящее время не могут быть решены.

Ключевые слова: независимость, система образования, реформа, закон, стратегия, регион.

E.A. Mussaeva¹ Zh.S. Aubakirova²

¹ 2st year PhD student in 6D020300 - History, the S.Amanzholov East Kazakhstan State University, Kazakhstan, Ust-Kamenogorsk, elvira.musaeva.75@mail.ru

² C.h.sc., associate professor of the S. Amanzholov East Kazakhstan State University, Kazakhstan, Ust-Kamenogorsk, zhanna_aubakirova707@inbox.ru

ABOUT CHANGES IN THE EDUCATION SYSTEM OF KAZAKHSTAN 1991-2018

Abstract

This article is dedicated to the study of programs and reforms that were accepted in educational system of Kazakhstan in 1991-2018. The authors analyze main issues existing in educational system of the Republic of Kazakhstan during the last 27 years and evaluate new ideas and initiatives that were realized in order to overcome the difficulties. In addition, the authors describe a transition of the educational system towards international standards and gives a list of problems in this field to be solved.

Considering the specifics of execution of legislative acts adopted in the field of education in the Republic of Kazakhstan, the authors seek to disclose in the conditions of timely execution, optimal and impossible solutions of these laws. The authors seek to investigate 4 principal levels of education in the period from 1991 to 1996, based on statistical data that preschool education and upbringing, secondary education, higher education and postgraduate education remain difficult. The Balon system reflects the accession of the Republic of Kazakhstan, the entry of the bachelor-master-doctorate system into regional higher education institutions, as well as the transition of the education system in accordance with international standards and the list of problems that can not be solved at present.

Key words: independence, educational system, reform, law, strategy, region.

Қазақстан соңғы 27 жылда әлемдік қоғамдастық тарапынан жан жақты көп векторлық саясат ұстана-тын зайырлы мемлекет ретінде таныла бастады. 1991 жылы елімізге келген тәуелсіздіктің арқасында қоғамның барлық саласында жүргізілген реформалар білім беру жүйесін де қамтыды. Қазақстанның білім беру жүйесі еліміздің Конституциясының қағидаларына, «Қазақстан-2030» стратегиялық бағдарлама-сына, ел Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына арналған Жолдауларына, сонымен бірге халықаралық білім саясатына арналған құжаттарға негізделді.

Қазақстан Республикасында білім беру саласындағы заңнамалық базаға жаңа көзқарастарды қажет ететін, сондай-ақ білім беру үдерісін ұйымдастырудың, оқушылардың білімін бақылаудың тиімді жаңа нысандарын іздеуді қажет ететін терең әлеуметтік-экономикалық өзгерістер орын алды. Бұл бірқатар негізгі құжаттарда - стратегиялық және салалық бағдарламаларда, Қазақстан Республикасының мемлекет-тік стандарттарының заңдарында көрініс тапты, олардың негізгісі: «Қазақстан-2030», «Қазақстан-2050» Стратегиялық бағдарламалары; Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2007 жылдар-ға, 2005-2010 жылдар, 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік

бағдарламалары; Қазақстан Республикасының «Білім туралы», «Ғылым туралы» Заңдары [1].

Білім беруде қазіргі кезде Қазақстандық білім беру жүйесі «Қазақстан-2030» және «Қазақстан-2050» ұзақ мерзімді стратегиясының маңызды басымдықтарының біріне айналып отыр. Қазақстандағы білім беру реформаларының жалпы мақсаты білім беру жүйесін жаңа әлеуметтік-экономикалық ортаға бейім-деу болып табылады. Кеңестік үлгідегі содан кейін, европалық жүйедегі білім беруді басынан кешіріп отырған жайы бар Қазақстан, бірнеше өзгерістер мен қиыншылықтарды, ерекшеліктер мен ұқсастықтарды назардан тыс қалдырмады. Атаулы мәселенің 27 жыл көлемінде жүру тенденциясын зерттеу қазір өзекті болып отыр.

«Білім» туралы заңның 12-ші бабына сай білім беру жүйесі Қазақстан Республикасындағы білім беретін оқу бағдарламаларының үздіксіздігі және сабақтастығы принципі негізінде мынадай білім беру деңгейлерінен тұрады:

- мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту;
- бастауыш білім беру;
- негізгі орта білім беру;
- орта білім беру (жалпы орта білім беру, техникалық және кәсіптік білім беру);
- орта білімнен кейінгі білім беру;
- жоғары білім беру;
- жоғары оқу орнынан кейін білім беруді қамту [2].

ЮНЕСКО ұсынған білімнің халықаралық стандартына сай үздіксіздік пен сабақтастық принципі арқылы 1991 жылдан бастап Қазақстандағы білім беру жүйесі қолға алына бастады. Оны нақтырақ көрсететін болсақ, бұл принцип төрт білім деңгейі шеңберінде жүргізілді. Енді оларды жеке қарастырып өтейік.

1. Мектеп жасына дейінгі оқу мен тәрбие. Ғалымдар 3 жастан 6 жасқа дейінгі кезең адам дамуындағы ең маңыздысы екенін дәлелдеді, ол бала отбасынан тыс әлемді ашып, тәуелсіздікке жететін мезгілі деген қорытындыға келеді.

1990-шы жылдары республикада орын алған экономикалық жағдай білім беру саласына да әсерін тигізді. Осы бір тарихи кезеңде балабақша мекемелерінің қысқаруынан, оның ғимараттарының көпшілігі жекешелендіруге ұшырағандықтан, балабақшалар мен балалар саны 1991-ші жылдан 1999-шы жылға дейін 7 есеге азайды. Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында балабақшалардың 82%-дан астамы жабылды. Мектепке дейінгі білім алатын балалар саны 10,6%-ға дейін қысқарды [3].

Мектепке дейінгі мекемелерде білікті мамандар саны тұрақсыз еді. Оған дәлел, балабақшада білікті тәрбиешілер мен ұстаздар ұжымының өмірдің ағымына қарай алмасу үдерістерін басынан кешіргенін көрсетті. Жалақы, әлеуметтік жағдай, жұмыссыздық – бұл мәселелердің басты жауабы болды.

1997 жылдан бастап мемлекет басшысының тапсырмасы бойынша балабақшалардың құрылысы қалпына келтірілуі қамтамасыз етілді, бұрын жалға алынған және жекешелендірілген балабақша ғимараттары қайтарылып, ашылған жеке меншік балабақшалар мен шағын орталықтар саны артты. Қабылданған шаралар нәтижесінде балаларды мектепке дейінгі тәрбиемен және оқытумен қамту 1999 жылы 10,2%-дан 2015 жылы 81,6%-ға дейін 8 есеге ұлғайды. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының желісі 9,3 мың бірлікті құрайды, оның ішінде 2,2 мыңы жеке меншік болып табылады. 25 жыл ішінде республикада 500-ге жуық балабақша салынды [3].

2. Орта білімді дамыту білім берудің негізі болып табылады. Қазақстанда орта білім беру мектептер-де, мамандандырылған мектептер, гимназия және лицейлерде жүргізіледі. 1991-2006 жылдар аралығында елдегі қабылданған реформалар оқу орындары мен жоғарғы, арнайы оқу орындарына ықпал етті.

Білім беру саласының негізгі проблемасы жеткіліксіз бюджеттік қаржыландыру болып табылды. Білім беру деңгейлері бойынша мемлекеттік бюджеттің шығындарын бөлу құрылымы да елеулі түрде өзгерді. Білім беру ұйымдарының материалдық-техникалық базасы нашарлады, білім беру индустриясы болмады, оқулықтар мен оқу-әдістемелік

материалдардың тапшылығы өсе түсті.

Қазақстан Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына арнаған 2005 жылғы Жолдауына сәйкес 12 жылдық білім беруге көшу үрдісіне эксперимент басталды. Оның басты мақсаты білім беру жүйесін тұрақтандыру, осы саланы дамытуға мықты негіз жасалды.

1991-2006 жылдар аралығында мектеп жүйесінде оқудың екі түрі қалыптасты, оның біріншісі 11 жылдық болса, екіншісі 12 жылдық жүйе. 12 жылдық білім берудің бұл жалпы схемасын тек 2019 жыл-дың қыркүйегінен бастап енгізу жоспарланды.

Жаңартылған білім мазмұны бар 20 Назарбаев Зияткерлік мектебі құрылды, олардың тәжірибесі кезең-кезеңмен барлық білім беру жүйесіне таратылды [3].

ҰБТ және гранттарды тағайындау ережелеріне, сондай-ақ жоғары оқу орындарына түсу ережелеріне сәйкес ЖОО-ға қабылдау үшін ҰБТ сертификаты қажет екені белгілі, ҚР мемлекеттік ЖОО-на ҰБТ-сыз түсу мүмкін емес және 2018 жылдан бастап ережеге сай ақылы төлем бойынша ЖОО-на түсу ережелері өзгертілді.

Қазіргі уақытта Қазақстанда 7 339 күндізгі жалпы білім беретін және 75 кешкі мектеп жұмыс істейді. Сонымен қатар, оларды қамтамасыз ету проблемасы әлі күнге дейін шешілмеген күйінде қалып отыр. Қазақстанда әлі күнге дейін үш ауысымды мектептер жұмыс істейді. Білім берудің қол жетімділігін арт-тыру мақсатында Мемлекет басшысы Үкіметке 2019-2021 жылдарға арналған республикалық бюджеттен оқушы орындарының тапшылығы мен үш ауысымды және апатты мектептер проблемасы бар өңірлер үшін қосымша 50 миллиард теңге қарастыруды тапсырды [4].

3. Бастауыш және орта кәсіптік білім беру саласында басты назар еңбек нарығында талап етілетін мамандықтар бойынша жұмысшылар мен орта буын мамандарын даярлауға ғана емес, жастардың өзін-өзі жұмыспен қамтуына, жақсы даярлауға мүмкіндік беретін кәсіптік білімді қамтамасыз етуге аударылуы тиіс.

Колледждер орта кәсіби білімді мамандарды дайындауды іске асыратын оқу орындары болып сана-лады. Арнайы және кәсіптік орта оқу орындарының тағдыры 1991-1998 жылдары әлеуметтік тұрғыдан қорғаусыз қалса да, бірақ мамандар жоспар арқылы сұраныспен әзірленді. Экономикалық реформалардың өрістеп отырған кезеңінде оқу орындарының жағдайы мүшкілдене бастады, көптеген колледждер 1997 жылдан бастап жоғары оқу орындарының құрамына кіріп, өмірдің бәсекеге қабілетті мекемелеріне жұмысшы кадрлар әзірлейтін орындарға айнала бастады.

Соңғы жылдарда еңбек нарығында жоғары сұранысқа ие мамандар даярлау ісі қалыптасты. Осы тұрғыда экономикалық сала, ауыл шаруашылығы және орман шаруашылығына байланысты мамандықтар көбейді. Кәсіптік мектептерді мамандандыру жұмысы жүргізіліп, кадрларды даярлау ретке келтірілді, осының барлығы кәсіптік мектепті бітіргендер мен жұмыс істейтін жастарға кәсіп таңдау және оқу түрін таңдауға мүмкіндік берді.

1991 жылмен салыстырғанда ТжКБ (Техникалық және Кәсіби Білім) ұйымдарының желісі 114 бірлік-ке артып, 807 колледжді құрады, оның 42,7%-ы жеке меншік болып табылады. Білім алушылар контин-генті 35,5 мың адамға немесе 9,3%-ға өсті. ТжКБ мамандарын даярлау экономика салаларының 32 бағыты бойынша жүзеге асырылады [3].

2017 жылы жоғары оқу орындарына түсу ережелері мектепті аяқтағандар үшін ғана емес, арнайы орта білімі бар жастар үшін де өзгерді. ТКТ (Талапкерлерді Кешенді Тестілеу) ерекше формат бойынша болашақ студенттер мен оқушылар тапсырады. Жаңа тестілеу форматы жалпы білім беретін пәндер бойынша емтихан тапсырудан тұрады. Бұл өзгеріс колледж дипломы мансаптық өсумен беделді жұмыс алу үшін жеткіліксіз, сондықтан жоғары оқу орнында оқуды жалғастырғысы келетіндердің саны жыл сайын өсіп жатқанын көрсетіп отыр.

Қазақстанда 2019 жылы пилоттық жоба іске қосылды, оған сәйкес кейбір колледждердің (46) түлек-тері жоғары оқу орындарында оқуды жаңа жағдайларда жалғастыра алады: оларды бағалау нәтижелері негізінде ауыстырады. Бұған кредиттік-модульдік оқытудың бірыңғай жүйесі ықпал етеді [5].

4. Білім берудің келесі сатысы жоғары оқу орны болып табылады. 1991 жылы егемендікке қол жеткізгеннен кейін, елде жүргізілен реформаларға сәйкес бұл оқу орындары да үлкен өзгерістерге ұшырады.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламаларында білім беру саясатының басымдықтары жоғары білім беру жүйесін нарықтық экономика шарттарына бейімдеудің ең жақсы тәсілдерін табуға бағытталды.

Жоғары арнаулы білім берудің білімдік-кәсіптік бағдарламасы бойынша мамандар даярлауды білім беру қызметіне лицензиясы бар, жоғары кәсіптік білім беру ұйымдары іске асырады. Жоғары арнаулы білім алу үшін жоғары оқу орындарына қабылдау тәртібін білім беру саласындағы орталық атқарушы орган бекіткен Типтік қабылдау ережелерінде белгіленеді. Жоғары арнаулы білім берудің білімдік-кәсіптік бағдарламалары бойынша оқыту, жеке тұлғалардың мүмкіндігі мен талаптарын ескере отырып, мына-дай нысандарда белгіленеді: күндізгі, сырттай, кешкі оқу, қашықтықтан оқыту және экстернат. Мемлекеттік гранттар, несиелік жүйемен оқу формасы да нарық талабына сай кіріктірілген.

Білім саласы 4 деңгейден өтетіндіктен өзіндік ерекшеліктері мен жетістіктеріне толы үрдіс болып табылады. Жоғары арнаулы білім берудің білімдік-кәсіптік бағдарламалары бойынша оқу мерзімі күндізгі оқу түрі үшін 4 жылдан кем емес болып белгіленеді. Медициналық білім берудің жекелеген мамандықтары бойынша оқу 7 жылға дейін созылады және бітіретін жылы интернатурада ұйымдастырылады. Сырттай оқу нысаны бойынша оқу мерзімі күндізгі бөліммен салыстырғанда, сәйкес мамандықтар бойынша, 1 жылға артық болып белгіленді [2].

Жалпы алғанда жоғары оқу орындарының білім беру жүйесін екі кезеңге бөліп қарауға болады:

1. 1991-2010 ж. Болон жүйесіне дейінгі
2. 2010 ж. - қазіргі кезге дейін Болон жүйесі.

Бірінші кезеңде ЖОО-ы 4 және 5 жылдық білім беріліп, мамандар әзірленіп, қажетті мамандар мемлекеттік тапсырыс аясында даярланды. Білім беру аясы аспирантура мен докторантура арқылы ғылыми сатымен жалғасын тапты.

Екінші кезеңде жоғары оқу орындары еуропалық білім беру стандарттарына қарай бейімделе басталып, бұрынғы мамандардың орнына төрт жылдық білім алған бакалаврлар келді.

2010 жылдан бастап Қазақстан Болон үрдісінің қатысушысы болып табылады. Кадрларды даярлаудың үш сатылы моделіне көшу жүзеге асырылды: бакалавриат - магистратура - докторантура.

Болон жүйесіне сай жоғары оқу орындарында бакалавр мобильділік бойынша шетелге шығу мүмкіндігіне ие болуы, екі дипломдық білім алу мүмкіндігі мен магистратура бойынша басқа мамандықта білімін ұштастыруға мүмкіндік алу жолдары қарастырылған.

Әлемдік стандартқа көшу жүйесіне Қазақстан Республикасы көрші мемлекеттермен салыстырғанда жылдамдық танытты. Сол жылдамдық жүйенің теріс жақтарын да көрсетті оған: студенттер үшін тиімді мобильділік ұстаздар үшін қарқынды іске аспай отырғаны, 1 семестрде 1 пән бағдарламасы, жүйенің іске асырылуына көптеген қаражатты талап етілуі. Әйтсе де, студенттердің ағылшын тіліндегі оқу бағдарлама-ларымен кең қамтылуы студенттер мен оқытушыларға әлемдік ғылыми әдебиеттер мен оқулықтардың бастапқы көздерін зерделеу арқылы белгілі бір саладағы білімдерін кеңейтуге және тереңдетуге мүмкіндік береді. Жаһандану жағдайында тілдік білімнің жеткіліксіздігі мамандарға өз қызметін тиімді жүзеге асыру үшін шетелдік әріптестерімен байланыс орнатуға кедергі келтіреді. Сондықтан студенттер мен оқытушылар үшін әлемдік білім қоғамдастығына сәтті кірігу құралы ретінде ағылшын тілін меңгеру сапасын арттыру өте маңызды. Ағылшын тілі курстарын енгізуге және мамандардың тілдік дайындығын кеңейтуге назар аудару қажет.

Білім беруді дамытудың әлемдік үрдістері бүгінде жүйені бірыңғай білім беру кеңістігіне интеграциялау қажеттілігін талап етеді. Қазіргі білім беру жаһандық, жалпы әлемдік сипатқа

ие. Осыған байланысты ресурстарды біріктіру интеграциялық үрдістерді дамытуға, білім берудің барлық деңгейлерінің сапасын арттыруға ықпал етеді және елдің инновациялық экономикасы үшін бәсекеге қабілетті маман-дарды даярлауды қамтамасыз етеді.

«Болашақ» халықаралық шәкірт ақысы іске асырылған жылдары әлемнің 35 еліндегі 170 үздік жоғары оқу орнында оқу үшін 12 000 астам қазақстандыққа шәкірт ақы тағайындалған. 2012 жылдан бас-тап тағылымдама бағдарламасы инженерлік-техникалық, медицина және педагог қызметкерлер санат-тарымен кеңейтілді [6].

2019 жылы «Болашақ» халықаралық шәкірт ақысын Қазақстан Президенті белгілеген әлемнің таны-мал компанияларында ғылыми дәрежені алуға және тағылымдамадан өтуге мүмкіндік береді. Оны алу үшін аттестаттың жоғары орташа балы болуы, шет және мемлекеттік тілдерді меңгерудің жоғары деңгейін анықтау қажет.

2014 жылдан бастап «Серпін» бағдарламасы бойынша – халқы тығыз орналасқан еліміздің оңтүстік аймақтарындағы жастарды Қазақстанның солтүстік, батыс, орталық және шығыс өңірлерінде оқытып, өңірдегі кадр жетіспеушілігі мәселесін шешу бойынша жұмысқа орналастырады.

2014-2016 жылдар аралығында «Серпін» жобасы бойынша республикалық бюджет есебінен 12 462 орынға мемлекеттік білім беру тапсырысы бөлінді, оның ішінде жоғары оқу орындарында оқу үшін 9 212 орын және техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарында (ТЖКБ) 3250 орын берілген [7].

Барлық ағарту салаларымен бірге жоғары мектеп қоғамның әлеуметтік-экономикалық және мәдени үрдісіне айтарлықтай үлес қосты. Ол маңызды әлеуметтік міндетті орындап, жастарға іргелі ғылыми білім мен кәсіби мамандық берді, дүниеге көзқарастарын қалыптастырды, елдің экономикасы мен мәдениетінің дамуына шешуші ықпал ете алатын жоғары білікті мамандар дайындайтын базаға айналды.

2017-2018 оқу жылының басында Қазақстан Республикасында филиалдарды есепке ала отырып 127 жоғары оқу орны жұмыс істеген. Меншік нысаны бойынша 47 жоғары оқу орны, 75 жоғары оқу орны жеке меншік нысаны және шетелдің меншік құқығымен - 5 жоғары оқу орны ие.

Штаттық профессорлық-оқытушылар құрамының саны 38212 адамды құраған, оның ішінде 4892 оқытушы қосымша жұмыс істейді. Ғылым докторы ғылыми дәрежесінің жалпы профессор-оқытушылар құрамының 8,5%-ы, ғылым кандидаты - 34,7%-ы, профессор атағы - 6,1%-ы және доцент атағы - 15,7%-ы бар. Магистр академиялық дәрежесі бар оқытушылар саны 12098 адамды немесе 31,7%, философия докторы (PhD) және бейіні бойынша доктор - 2062 адамды немесе 5,4% құрайды [8].

Зайырлы мемлекеттің зиялы қауымы білімді ұрпақ тәрбиелеу мен бәсекеге қабілетті маман әзірлеуде өз үлестерін қосуда. Жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексінің деректеріне сәйкес, 2017 жылы бастауыш біліммен қамту бойынша Қазақстан 118 орыннан өз позициясын арттыра отырып, әлемнің 137 елінің ішінде 4-орынды иеленді.

«Адами даму индексі» рейтингісінде Қазақстан адам дамуының жоғары деңгейі бар елдер тізімінде орналасқан 188 мемлекеттің ішінен 56-шы орынға ие.

Экономикалық бәсекеге қабілеттілік индикаторы бойынша, IMD-2017 Менеджмент институтының мәліметі бойынша, «Білім» қосалқы факторы бойынша Қазақстанның позициясы 9 позицияға жақсарып, әлемде 35 орынға тұрақтады. Сондай-ақ, Қазақстан инновациялық саясат және білім беру саясаты жөніндегі ЭЫДҰ комитеттеріне кірді [9].

Сапалы білімді талап етіп отырған қоғам үшін білім беру үрдісі өмірдің ағымына қарай бет бұруда. Оқытушы мәртебесін көтеру, оның еңбегін бағалау уақыт еншісінде. Жоғары оқу орны мен мектеп оқы-тушысының әлеуметтік мәртебесін сипаттайтын жаңа тұрақты үрдістер пайда болды. Олар негізінен әлеу-меттік ұтқырлықтың күшеюіне, сондай-ақ оқытушының негізгі жұмысын өзге де қызмет түрлерімен, көбінесе коммерциялық қызмет түрлерімен ұштастыруға себеп болған оқытушылық еңбек беделінің ішінара құлдырауынан көрінеді. Бір жағынан білім берудің жоғары деңгейі оқытушының жоғары мәрте-бесін қамтамасыз етсе, екінші жағынан төмен жалақы оның керісінше беделін төмендетіп отыр.

Қорытындылай келе, білім мен ғылымда реформалардың салаларынан елде ұлттық білім мен ғылым-ның жаңа моделін қалыптастыру міндеті пайда болды. 1998 жылдан бастап көп түзеле бастады, елде қабылданған ережелер мен нормативтік актілер болашаққа деген сенімді тудырды. Білім және Ғылым Министрлігінің басшысы ауысқан сайын оқу үрдісі жаңа жоспар бойынша ауысып отыруды әдетке ай-налдырды. Әр жаңалықтың оңы мен терісі бар екенін атаулы жылдар дәлелдеп берді, десе де Қазақстан-ның әрбір аймақтарының білім беру жүйесінде әлі де болса шешімін таба алмай отырған мәселелер жеткілікті деп ойлаймыз олардың қатарын:

- бала бақшаларда білім беру бағдарламалары жоспарында 1,5-3 жас аралығындағы жас сәбилерге аз көңіл бөліну;
- инклюзивті білім берудің жеткіліксіз деңгейі, мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеу мен оқыту үшін жағдай толық жасалмаған. Сонымен қатар, мұндай балабақшаларда педагог-дефектолог, логопедтер мен психолог мамандардың жетіспеуі;
- баланы мемлекеттік бала бақшаға орналастыру қиындығының туындауы:
- тәрбиешілер мен көмекшілердің төменгі жалақы-әлеуметтік мәртебені төмендетудің факторы ретінде;
- мектеп барлық баланың әртүрлі биоритмі бар екенін мүлдем ескермеуі, барлығына бірдей тапсырманы беруі, оқу жүктемесі мен бағдарламаларының ауырлығы;
- қазіргі оқушылар білімнің үлкен жүгін игереді, бірақ бұл білімді нақты өмірде қалай қолдану туралы түсініктерінің жоқтығы;
- ҰБТ-ны тапсыру жыры мен психологиялық сынағы;
- Отандық жоо-на түсетін жыл сайынғы талапкерлердің санының азаюы, шет елге оқуға түсу насихатының етек алуы;
- жас оқытушылардың төменгі жалақы үшін білім беру орындарына бармауы, профессорлық –оқытушы құрамның қартаюын әкелуі;
- ақылы негізде оқуға түсу мүмкіндігіне қаржылық қиындықтың туындауы;
- мамандық бойынша жұмыспен қамтамасыз етілмеуі,
- жоғары оқу орындарының түлектерінің ауылдық жерлерге жұмысқа тарту және бекіту механизмінің әлсіздігі;
- жұмыспен 100% қамтамасыз ете алмаушылық;
- шетелдерде оқитын студенттердің еліне оралғанда қолайлы жағдайдың жасалмауы.

Бұл зерттеудің тек бір қыры ретінде көрсетілген мәселелер, айта берсек тізім саны көбеймесе азай-майды. Әйтсе де, бұл 1991 жылғы тізіммен салыстырғанда эксклюзивті нұсқа. 1991-2018 жылдар арлы-ғында білім беру жүйесі бірнеше бағдарламалар мен реформаларды басынан кешірген Қазақстанның аймақтарын нарықтық экономикаға бейімделген тұлға дайындаудың ауыр сынағына айналды.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. *Отдельные аспекты системы образования в Республике Казахстан, в которых целесообразно проведение некоторых реформ.* <https://www.zakon.kz/4622948-otdelnye-aspekty-sistemy-obrazovaniya-v.html>
2. *Білім туралы.* <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>
3. *Изтелеу Д. 25 лет Независимости: Достижения в сфере образования.* <https://e-history.kz/ru/publications/view/2611>
4. *Самые интересные образовательные реформы Казахстана.* <https://camonitor.kz/32087-samye-interesnye-obrazovatelnye-reformy-kazahstana.html>
5. *Реформа образования: все о нововведениях 2019 года.* <https://www.nur.kz/1773601-novaa-sistema-obrazovaniya-v-kazahstane-2018-2019.html>
6. *«Халықаралық бағдарламалар орталығы».* <https://www.bolashak.gov.kz/kz/o-stipendii/istoriya-razvitiya.html>
7. *Национальный проект «Серпін» - один из самых популярных среди молодежи.* <https://www.zakon.kz/4891688-natsionalnyy-proekt-serp-n-odin-iz.html>

8. *Высшие учебные заведения Республики Казахстан на начало 2017/2018 учебного года.* <https://www.zakon.kz/4900658-vysshie-uchebnye-zavedeniya-respubliki.html>
9. *Что происходит в системе образования Казахстана.* <https://camonitor.kz/30639-cto-proishodit-v-sisteme-obrazovaniya-kazahstana.html>